

Universiteit Utrecht

Ik geloof in minder problemen

Het verband tussen (het belang van) religie, religieuze samenstelling van de klas en probleemgedrag bij adolescenten

Master Jeugdstudies
Faculteit Sociale Wetenschappen
Universiteit Utrecht

Door: Thomas van Ekeris
Studentnummer: 3518922
Begeleider: Dr. G. W. J. M. Stevens
Tweede beoordelaar: Dr. V.P.J. Duindam
Datum van inlevering: 20 juni 2013
Aantal woorden (excl. referentielijst): 5171

Ik geloof in minder problemen

Het verband tussen (het belang van) religie, religieuze samenstelling van de klas en probleemgedrag bij adolescenten

Abstract

Onderzoek naar religie onder adolescenten heeft aangetoond dat religieuze adolescenten minder probleemgedrag laten zien. Het doel van deze studie is om te onderzoeken in hoeverre religie, het belang van religie en specifieke religies probleemgedrag bij jongeren voorspellen. Ook is onderzocht in hoeverre de religieuze samenstelling van de leerlingen uit de klas de mate van probleemgedrag beïnvloedt. Er is gebruik gemaakt van data van 6719 jongeren (Rooms-Katholiek, Protestant, niet-gelovig), afkomstig uit de *Health Behaviour School-Aged Children (HBSC)* dataset. Lineaire regressies toonden aan dat, na controle voor leeftijd en sekse, jongeren die religieus zijn opgevoed (vooral Rooms-Katholieke jongeren) minder kans hebben op gedragsproblemen, hyperactiviteit/aandachttekort en problemen met leeftijdsgenoten in vergelijking met jongeren die niet religieus zijn opgevoed. De verbanden waren echter zwak. Het belang van religie leek nauwelijks een rol te spelen. Ook de religieuze samenstelling van de klas bleek de mate van probleemgedrag niet te beïnvloeden. Uit deze resultaten kan geconcludeerd worden dat religie de ontwikkeling van probleemgedrag bij Nederlandse adolescenten in zeer beperkte mate beïnvloedt. Internationaal vergelijkend onderzoek zou de verschillen in de relatie tussen religie en probleemgedrag kunnen expliciteren.

Inleiding

Nederland kent een christelijke traditie. De laatste eeuw is de religieuze identiteit van Nederland echter ingrijpend veranderd; er is een veelheid van religieuze groeperingen en het atheïsme is sterk toegenomen. Rooms-Katholieken, Protestanten, Islamiëten en Joden zijn allemaal in Nederland gevestigd en de grootste groep Nederlanders noemt zichzelf niet-gelovig (Houtman, 2006).

Verschillende onderzoeken laten positieve effecten van religie zien. Onderzoek heeft bijvoorbeeld uitgewezen dat religie een beschermende werking heeft op de ontwikkeling van internaliserende en externaliserende problemen bij jongeren (o.a. Dew, Daniel, Armstrong, Goldston, Triplett & Koenig, 2008). Bijna alle onderzoeken die het effect van religie op mentale problemen bij jongeren onderzochten zijn echter gebaseerd op een Amerikaanse steekproef. Het is van belang om te onderzoeken of dit effect ook in de Nederlandse populatie aanwezig is. Om de relatie tussen religie en probleemgedrag beter te kunnen begrijpen, is het eveneens noodzakelijk om te onderzoeken welke religie een beschermende werking heeft op probleemgedrag en of het uitmaakt hoe belangrijk religie gevonden wordt door de jongere. Daarnaast wordt onderzocht in hoeverre de klassencontext waarin de religieuze adolescent zich bevindt van belang is. Mogelijk wordt de mate van probleemgedrag beïnvloed door het aantal leerlingen in de klas met dezelfde religieuze achtergrond.

Religie en probleemgedrag

Verschillende mechanismen zouden kunnen verklaren waarom religie een beschermende werking heeft op mentale problemen. Allereerst zou de *Social Support theory* een verklaring kunnen geven. Social support wordt hier gedefinieerd als de instrumentele en/of emotionele voorzieningen die verschaft worden door de gemeenschap of sociale netwerken (Lin, 1986). Uit onderzoek blijkt inderdaad dat religieuze adolescenten, door hun aansluiting bij een religieuze groep, sociale ondersteuning en hulp aangeboden krijgen en ondersteund worden bij hun persoonlijke ontwikkeling (Le, Tov & Taylor, 2007). Het krijgen van emotionele steun en het hebben van een sociaal netwerk verkleint de kans op mentale problemen (Ferraro & Koch, 1994). Mogelijk is de relatie tussen religie en probleemgedrag dus toe te schrijven aan de sociale steun die voortkomt uit de religieuze gemeenschap, waar de religieuze jongere deel van uitmaakt.

Ook *coping* speelt mogelijk een rol. Coping wordt gedefinieerd als het totaal van gedragingen die de bedoeling hebben de druk te verminderen bij stressvolle situaties (Ganzevoort, 1991). Bij positieve religieuze coping is God een bron van steun bij het omgaan met problemen. Doordat adolescenten steun van God ervaren, is de verwachting dat zij beter

kunnen omgaan met stress en problemen. Het blijkt dat er een positief verband is tussen positieve religieuze coping en aanpassing aan stress (Ano & Vasconcelles, 2005).

De *Social control theory* gaat er van uit dat de religieuze groep, waartoe de adolescent behoort, sociale controle op de adolescent uitoefent (Hirschi, 1969). De religieuze groep gaat uit van bepaalde normen en waarden. Binnen deze waarden wordt problematisch gedrag, zoals het benadelen van anderen, sterk afgekeurd. Als de adolescent zich sterk bindt met de religieuze groep, zal normafwijkend gedrag afnemen, omdat de adolescent niet het risico wil lopen de binding te verliezen (French, Eisenberg en Vaughan, 2008). Religieuze jongeren zouden dus een kleinere kans kunnen hebben op probleemgedrag, omdat zij zich gebonden voelen aan de waarden van de religieuze groep, die normoverschrijdend gedrag afkeurt.

Uit beschikbare empirische literatuur bleek eveneens een negatieve samenhang tussen religie en verschillende vormen van probleemgedrag. Dew et al. (2008) hebben in de Verenigde Staten 115 artikelen vergeleken die het verband tussen religie en psychiatrische symptomen bij adolescenten onderzochten. 92% van deze artikelen liet zien dat religie in verband staat met een betere mentale gezondheid. In deze studies werd een onderscheid gemaakt tussen middelengebruik (alcohol en drugs), delinquentie, depressie, suïcide en angst en het bleek dat het verband het sterkst was voor middelengebruik. Niet in alle studies werd echter een negatief verband gevonden. Zo werd in het onderzoek van Sallquist, Eisenberg, French, Purwono & Suryanti (2010) geen significant verband gevonden tussen religie en internaliserende en externaliserende problemen. De onderzochte steekproef bestond uit Indonesische Moslimjongeren. Deze steekproef verschilt duidelijk van de andere aangehaalde onderzoeken in cultuur en religie, dus mogelijk kan dit verklaren waarom er geen verband werd gevonden.

In Nederland zijn er nog maar weinig onderzoeken bekend over het verband tussen religie en mentale gezondheid bij jongeren. Wel is er één Nederlands onderzoek verricht onder ouderen, waarin werd aangetoond dat niet-kerkelijke Nederlandse ouderen meer depressieve klachten vertonen dan kerkelijke Nederlandse ouderen (Braam, Beekman & Van Tilburg, 2003) en één onderzoek naar Nederlandse respondenten tussen de 18 en 64 jaar. Uit dit onderzoek bleek dat religieuzen minder vaak een stoornis (stemmingsstoornis, angststoornis, middelenstoornis en enigerlei as-I-stoornis) hadden in vergelijking met niet-religieuzen. Dit gold voor zowel Rooms-Katholieken als Protestanten (Verhagen & Van Megen, 2012). Aangezien er nauwelijks onderzoek gedaan is over het verband tussen religie van Nederlandse jongeren en probleemgedrag, is het van belang dit nogmaals te onderzoeken in een representatieve steekproef onder jongeren in Nederland.

Belang van religie en probleemgedrag

In verschillende studies werd niet alleen gekeken naar de religie, maar ook naar de relatie tussen het belang van de religie voor de adolescent en probleemgedrag. Een onderzoek onder Amerikaanse jongeren tussen 11 en 18 jaar vergeleek vijf groepen jongeren met elkaar, waarbij de groepen ingedeeld waren op hoe belangrijk jongeren religie vinden. Dit onderzoek liet zien dat de gedragingen roken, alcoholgebruik, marihuana-gebruik, spijbelen en depressie minder voorkomen naarmate religie belangrijker is voor de adolescent. Seksuele activiteit blijkt echter juist meer voor te komen bij de adolescenten die religie belangrijker vinden (Sinha, Cnaan & Gelles, 2007). Uit een studie van Larson & Larson (2003) bleek eveneens dat overmatig alcoholgebruik en marihuana-gebruik het minst voorkwamen bij jongeren voor wie geloof heel belangrijk is. Ook bleek betrokkenheid bij de religie door frequent kerkbezoek in vergelijking met infrequent kerkbezoek samen te hangen met minder depressie (Wright, Frost & Wisecarver, 1993). Het onderzoek van Schnittker (2001) toonde echter aan dat depressiviteit bij Amerikaanse volwassenen meer voorkwam bij mensen die heel veel en die heel weinig belang aan hun religie hechtten dan bij mensen die gemiddeld scoorden op hoe belangrijk zij hun religie vonden.

Zowel religie als belang van religie lijken dus positieve effecten op de mentale gezondheid te hebben. Voor zover bekend is echter geen onderzoek verricht, waarin het verband tussen religie en probleemgedrag onderzocht werd, waarbij een onderscheid werd gemaakt tussen religie en het belang van religie. Dit onderzoek wil hierin wel onderscheid maken, zodat meer inzicht gegeven kan worden in wat bepalend is in het verband tussen religie en probleemgedrag: het aangeven religieus te zijn, het belang dat iemand aan religie hecht of beide.

Religie, religieuze samenstelling van de schoolklas en probleemgedrag

Zoals hierboven besproken veronderstelt de social support theory dat religieuze jongeren relatief vaak sociale, emotionele en praktische steun ontvangen van de gemeenschap. Dit veronderstelt dus dat religieuze jongeren zich begeven in een religieuze context en een religieuze gemeenschap. Religieuze jongeren kunnen zich echter ook in situaties bevinden waarin dit niet het geval is, bijvoorbeeld op school en in de klas. Als religieuze jongeren bij veel niet-religieuze jongeren in de klas zitten, is het de vraag of religie nog steeds een beschermende werking heeft op probleemgedrag. Jongeren krijgen in deze context wellicht geen steun van hun klasgenoten en het religieus zijn kan zelfs het risico op probleemgedrag verhogen. In het onderzoek onder middelbare scholieren en hogeschoolstudenten in Nederland komt bijvoorbeeld naar voren dat respondenten aangeven dat het op school veel voorkomt dat grappen worden gemaakt over huidskleur, afkomst en religie (Glybowski, Miles & Wolfänger, 2010). Daarnaast kan het voor religieuze jongeren moeilijker zijn om op een openbare school hun

religieuze identiteit na te leven. Joodse jongeren geven aan dat het moeilijk is om niet aan dingen mee te doen, zoals klassenfeesten, zaterdagactiviteiten etc. Daarnaast hebben deze jongeren op openbare scholen vaak het besef van anders te zijn (De Gruijter, Smits van Waesberghe, Bulsink & Van Middelkoop, 2011). Uit bovenstaande onderzoeken blijkt dus dat religieuze jongeren negatieve ervaringen kunnen hebben in contact met niet-religieuze jongeren. Aan de andere kant zou religie ook veel voordelen kunnen bieden, zoals eerder beschreven. Daarom is het te verwachten dat het beschermende effect van religie op probleemgedrag verdwijnt als religieuze jongeren bij veel niet-religieuze jongeren in de klas zitten.

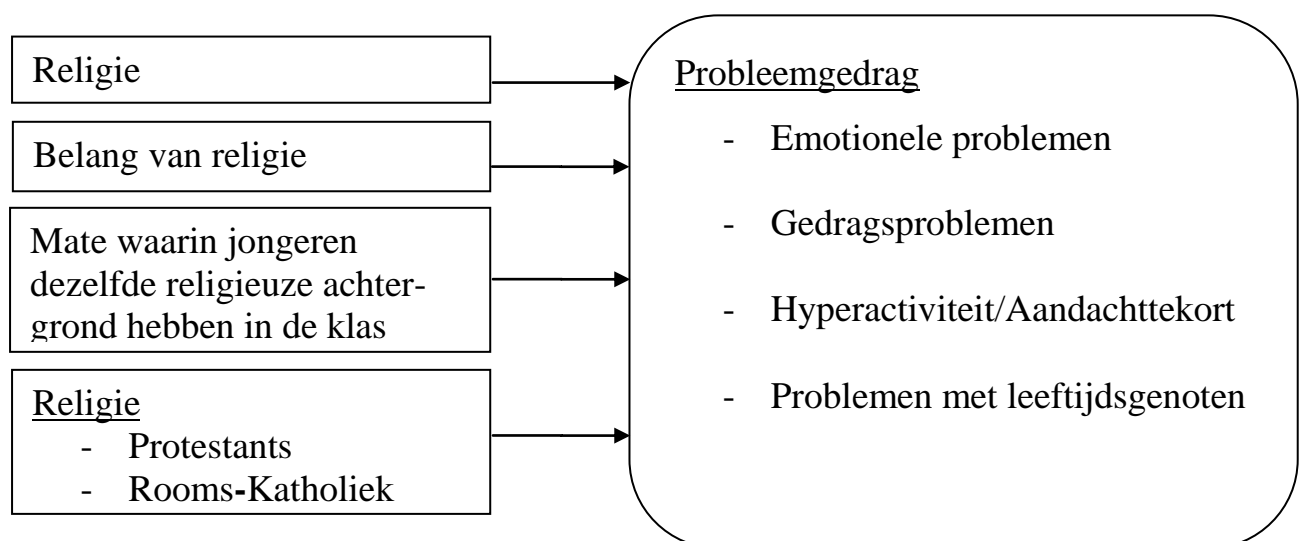
In dit onderzoek staat de volgende vraag centraal: Is er een verband tussen (het belang van) religie, de mate waarin jongeren dezelfde religieuze achtergrond in de klas hebben, het type religie en probleemgedrag van jongeren? (Zie figuur 1) Op basis van het voorafgaande worden de volgende hypothesen geformuleerd:

H.1: Religie vermindert de kans op probleemgedrag.

H.2: Hoe belangrijker jongeren religie vinden, hoe minder probleemgedrag de jongeren vertonen.

H.3: Hoe hoger de mate waarin jongeren dezelfde religieuze achtergrond hebben in de klas, hoe minder probleemgedrag de jongeren vertonen.

H.4: Zowel Rooms-Katholieke als Protestantse jongeren hebben minder kans dan niet-gelovige jongeren om probleemgedrag te vertonen.

Figuur 1. *Theoretisch model*

Methode

Onderzoeksgroep en procedure

De in dit onderzoek gebruikte data is afkomstig van het Health Behaviour School-aged Children (HBSC) onderzoek. Dit is een internationaal vergelijkend onderzoek, die de gezondheid, het welbevinden en risicogedrag van adolescenten bestudeert. In de huidige studie wordt gebruik gemaakt van HBSC-Nederland. Nederlandse adolescenten tussen 10 en 16 jaar (gemiddelde leeftijd: 13,2 jaar) in groep 8 van het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs deden in 2009 mee aan dit onderzoek. De data werd verzameld op scholen door middel van een vragenlijst, die klassikaal werd ingevuld. Een docent en bij voorkeur ook een onderzoeksassistent waren aanwezig tijdens het invullen van de vragenlijst. Anonimiteit werd gewaarborgd en voorafgaand werd toestemming gevraagd aan de ouders van de leerlingen. Als ouders niet wilden dat hun kind deelnam aan het onderzoek konden zij dat kenbaar maken. Er werd gebruik gemaakt van een gestratificeerde aselecte clustersteekproef voor scholen in het voortgezet onderwijs. Daarbij kwamen alle reguliere scholen in Nederland met de schoolniveaus VMBO, HAVO en VWO in aanmerking. Van de 143 scholen was 48% bereid om deel te nemen aan het onderzoek. Daarnaast waren er 142 geschikte basisscholen benaderd, waarvan 54% bereid was om mee te doen. In totaal hebben 1792 leerlingen van de basisschool de vragenlijst ingevuld en 5642 leerlingen van het voortgezet onderwijs. De totale steekproef bestaat voor 49% uit jongens en 80% had een Nederlandse afkomst.

Instrumenten

Religie is gemeten met de vraag ‘Word jij opgevoed met een bepaald geloof?’ Deze vraag is eerst dichotoom gemeten (ja/nee). Vervolgens is gevraagd met welke religie zij werden opgevoed, waarbij in dit onderzoek een onderscheid is gemaakt tussen Rooms-Katholiek, Protestants en ik word niet opgevoed met een bepaald geloof. Het belang van religie werd gemeten met de vraag ‘Hoe belangrijk is geloof voor je?’ met als antwoordmogelijkheden: Ik word niet opgevoed met een bepaald geloof, heel belangrijk, een beetje belangrijk, niet zo belangrijk en helemaal niet belangrijk.

Psychische problematiek werd gemeten met behulp van de Strength and Difficulties Questionnaire (SDQ, Goodman, 1997). De SDQ is een korte vragenlijst die psychische problematiek en vaardigheden bij kinderen van 3 tot en met 16 jaar meet. Aan de hand van 25 items wordt dit gemeten, waarbij de adolescent moet aangeven of een stelling niet waar, een beetje waar of helemaal waar is. De uitspraken gaan over de laatste zes maanden. Deze vragenlijst is door de Commissie Testaangelegenheden (COTAN) voldoende beoordeeld op betrouwbaarheid en begripsvaliditeit. De criteriumvaliditeit is nog onvoldoende, omdat er nog te weinig onderzoek naar gedaan is. De consequentie hiervan is dat toekomstig gedrag minder

goed voorspeld kan worden (COTAN, 2007). De test blijft evenwel een zeer bruikbaar middel om probleemgedrag in grootschalige populatiestudies te onderzoeken (Janssens & Deboutte, 2009). De Nederlandse versie van de SDQ bevat dezelfde psychometrische kwaliteit als de originele Engelse versie (Van Widenfelt, Goedhart, Treffers & Goodman, 2003). De items vormen de schalen emotionele symptomen, gedragsproblemen, hyperactiviteit/aandachttekort, problemen met leeftijdgenoten en prosociaal gedrag. Een voorbeelditem op de schaal emotionele symptomen is 'Ik pieker veel'. Een voorbeelditem op de schaal gedragsproblemen is 'Ik vecht vaak. Het lukt mij andere mensen te laten doen wat ik wil'. De schaal hyperactiviteit/aandachttekort bevat onder andere het item 'Ik zit constant te wiebelen of te friemelen' en de schaal problemen met leeftijdgenoten 'Andere kinderen of jongeren treiteren of pesten mij'.

Mate waarin jongeren dezelfde religieuze achtergrond hebben in de klas is berekend door middel van de proportie van de religieuze achtergrond van leerlingen ten opzichte van de rest van de klas. Hoe hoger de score, hoe hoger het percentage jongeren in de klas zit met dezelfde religieuze achtergrond.

Data-analyse

Allereerst zijn descriptieve analyses uitgevoerd met de variabelen leeftijd, sekse, (belang van) religie, religieuze samenstelling van de klas en probleemgedrag. Om te onderzoeken of er significante verschillen aanwezig zijn tussen de twee religies in hoe belangrijk religie werd gevonden, is een Chi-kwadraat toets uitgevoerd. Door middel van lineaire regressie-analyses is getoetst of er een verband is tussen religie van jongeren (ja/nee) en probleemgedrag (emotionele problemen, gedragsproblemen, hyperactiviteit/aandachtstekort en problemen met leeftijdgenoten). Daarbij is gecorrigeerd voor achtergrondvariabelen die zowel samenhangen met religie als met probleemgedrag. De invloed van het aantal andere jongeren in de klas met dezelfde religieuze achtergrond is ook meegenomen in de analyse en getoetst middels een lineaire regressie-analyse. Getoetst is of er een verband is tussen de mate waarin jongeren dezelfde religieuze achtergrond hebben in de klas en probleemgedrag.

Vervolgens werd opnieuw door middel van lineaire regressie-analyses getoetst of er een verband is tussen het belang van religie en probleemgedrag van jongeren. Jongeren die religie heel belangrijk, een beetje belangrijk, niet zo belangrijk of helemaal niet belangrijk vonden werden vergeleken met niet-religieuze jongeren. Niet-religieuze jongeren die hadden aangegeven het geloof al dan niet belangrijk te vinden (in plaats van dat ze aangaven niet religieus te zijn opgevoed), zijn in de groep niet-religieuze jongeren geplaatst.

Ten slotte is door middel van lineaire regressie-analyses getoetst welke invloed elke religie afzonderlijk (Rooms-Katholiek en Protestants) heeft op probleemgedrag bij jongeren, waarbij een vergelijking is gemaakt met niet-gelovige jongeren.

Resultaten

Beschrijvende analyses

Van de religieuze jongeren in dit onderzoek gaf 20.5% aan Rooms-Katholiek opgevoed te zijn, 20.7% was Protestants opgevoed en de andere jongeren (58.8%) gaven aan niet opgevoed te zijn met een geloof. Binnen de groep religieuze jongeren vindt 21.8% religie heel belangrijk, 35.7% een beetje belangrijk, 31.2% niet zo belangrijk en 10.9% helemaal niet belangrijk. De verdeling van het belang van religie binnen de verschillende religies is weergegeven in tabel 1.

Tabel 1

De verdeling van belang van religie (%) voor Rooms-Katholiek en Protestantse jongeren

	Rooms-Katholiek	Protestants
Heel erg belangrijk	5.9	37.6
Beetje belangrijk	32.7	38.7
Niet zo belangrijk	44.0	18.5
Helemaal niet belangrijk	16.7	5.2
Totaal	99.3	100.0

Enkele Rooms-Katholieke jongeren hebben eerst wel aangegeven dat ze opgevoed zijn met een bepaald geloof, maar hebben vervolgens bij een andere vraag aangegeven niet opgevoed te worden met een bepaald geloof. Daardoor is het totale percentage bij hen niet 100%. Er blijken grote verschillen te zijn tussen de twee religies in hoe belangrijk religie gevonden wordt: $\chi^2(1) = 2717.55, p < .05$: Rooms-Katholieke jongeren lijken het geloof minder belangrijk te vinden dan de Protestantse jongeren. Voor de gehele steekproef is het gemiddelde voor emotionele problemen 1.44, voor gedragsproblemen 1.36, voor hyperactiviteit/aandachtstekort 1.77 en voor problemen met leeftijdsgenoten 1.30.

De verdeling van religies binnen de schoolklas is weergegeven in tabel 2. De verdeling is gebaseerd op tien categorieën: hoe hoger het percentage, hoe meer kinderen in de klas opgevoed zijn met een bepaalde religie of geen religie. Daarnaast is een correlatie-analyse uitgevoerd (zie tabel 3). Daaruit bleek dat naarmate jongeren ouder worden, ze meer emotionele problemen en hyperactiviteit/aandachtstekort vertonen, maar minder problemen met leeftijdsgenoten. Leeftijd bleek niet gerelateerd te zijn aan religie, maar wel aan belang van religie; religie wordt minder belangrijk bij het ouder worden. Er was ook een sekseverschil: meisjes waren vaker religieus en vertoonden meer emotionele problemen. Jongens vertoonden echter meer gedragsproblemen, hyperactiviteit/aandachtstekort en problemen met leeftijdsgenoten. Aangezien sekse en leeftijd correleren met religie, belang van religie, religieuze samenstelling van de klas en/of afzonderlijke religies en probleemgedrag wordt in de analyses gecorrigeerd voor deze variabelen. Religie bleek negatief gecorreleerd te zijn met probleemgedrag; religieuze jongeren vertonen dus minder probleemgedrag. Daarnaast bleek dat als jongeren hun religie belangrijker vinden, ze meer hyperactiviteit/aandachtstekort vertonen.

Tabel 2*De verdeling van religies binnen de schoolklas ten opzichte van de rest van de klas*

Religie	Aantal en percentage leerlingen uit eigen religieuze groep in de schoolklas										Totaal
	0-10%	10-20%	20-30%	30-40%	40-50%	50-60%	60-70%	70-80%	80-90%	90-100%	
Rooms	94	164	206	198	95	226	192	76	83	41	1375
	6,8%	11,9%	15,0%	14,4%	6,9%	16,4%	14,0%	5,5%	6,0%	3,0%	100,0%
Protestant	112	118	84	61	62	209	119	134	19	472	1390
	8,1%	8,5%	6,0%	4,4%	4,5%	15,0%	8,6%	9,6%	1,4%	34,0%	100,0%
Niet-gelovig	15	36	159	206	359	411	843	786	701	438	3954
	0,4%	0,9%	4,0%	5,2%	9,1%	10,4%	21,3%	19,9%	17,7%	11,1%	100,0%

Tabel 3*Correlatietabel*

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	N	M	SD
1. Leeftijd	-											6719	13.21	1.60
2. Sekse (ref. = jongen)	.028*	-										6719	1.51	.50
3. Religie (ref. = niet-gelovig)	.010	.035*	-									6719	.41	.49
4. Belang van religie^a	-.043*	-.018	-.730*	-								6675	3.50	1.35
5. Rooms (ref. = niet-gelovig)	-.023*	.031*	1.00*	.299*	-							5329	.26	.44
6. Protestants (ref. = niet-gelovig)	.041*	.031*	1.00*	.098*	-	-						5344	.26	.44
7. Religieuze samenstelling^b	-.080*	-.018	-.263*	.145*	-.434*	-.082*	-					6719	.61	.25
8. Emotionele problemen	.060*	.257*	-.004*	-.013	-.015	.008	.021*	-				6634	1.44	.42
9. Gedragsproblemen	.012	-.157*	-.055*	.008	-.082*	-.017	.023*	.206*	-			6632	1.36	.29
10. Hyperactiviteit/Aandachttekort	.103*	-.023*	-.033*	.029*	-.051*	-.008	.017	.262*	.371*	-		6634	1.77	.47
11. Problemen met leeftijdsgenoten	-.031*	-.046*	-.027*	-.007	-.044*	-.003	-.011	.324*	.224*	.098*	-	6629	1.30	.31

Noot. ^a 1 = heel erg belangrijk, 2 = een beetje belangrijk, 3 = niet zo belangrijk, 4 = helemaal niet belangrijk, 5 = niet opgevoed met een geloof.

^b religieuze samenstelling = mate waarin jongeren dezelfde religieuze achtergrond hebben in de klas

* = $p < .05$.

De relatie tussen religie, religieuze samenstelling van de klas en probleemgedrag

De eerste vraagstelling is of er een verband is tussen religie en probleemgedrag. Uit de resultaten van de lineaire regressies blijkt dat religie niet significant gerelateerd is aan emotionele problemen ($\beta = -.018$, $t = -1.50$, $p >.05$). Religieuze jongeren blijken echter wel significant minder gedragsproblemen ($\beta = -.048$, $t = -3.81$, $p <.05$), hyperactiviteit/aandachtstekort ($\beta = -.028$, $t = -2.33$, $p <.05$) en problemen met leeftijdsgenoten ($\beta = -.031$, $t = -2.38$, $p <.05$) te vertonen, maar deze verbanden waren zwak. Vervolgens is gekeken of religieuze jongeren minder problemen vertonen wanneer er meer andere jongeren met dezelfde religieuze achtergrond in hun klas zitten. Uit de resultaten bleek dat er geen significante relatie is tussen de mate waarin gelijkgestemde jongeren (op basis van religie) in de klas zitten en probleemgedrag (zie tabel 4).

Tabel 4

De relatie tussen religie, religieuze samenstelling van de klas en probleemgedrag

	Emotionele problemen		Gedragsproblemen		Hyperact/aandacht ^a		Peerproblemen ^a	
	β	R ²	β	R ²	β	R ²	β	R ²
Leeftijd	.066*		.009		.104*		-.034*	
Sekse (ref = jongen)	.260*		-.155*		-.018		-.046*	
Religie (ref = niet-gelovig)	-.018		-.048*		-.028*		-.031*	
Religieuze samenstelling klas ^b	-.016		.009		.018		-.022	
		.071		.027		.012		.004

Noot. ^a Hyperact/aandacht = hyperactiviteit/aandachtstekort. Peerproblemen = problemen met leeftijdsgenoten. ^b religieuze samenstelling klas = mate waarin jongeren dezelfde religieuze achtergrond hebben in de klas.

* $p <.05$

De relatie tussen belang van religie en probleemgedrag

Er werd niet alleen een relatie tussen religie en probleemgedrag verwacht, maar er werd ook verwacht dat deze relatie verschillend is voor jongeren die hun religie belangrijk vinden in vergelijking met jongeren die hun religie niet belangrijk vinden. Uit de resultaten blijkt dat jongeren die hun religie helemaal niet belangrijk vinden significant meer hyperactiviteit/aandachttekort ($\beta = .055$, $t = 3.61$, $p <.05$) vertonen dan jongeren die niet religieus zijn opgevoed. Jongeren die hun religie heel erg belangrijk vinden, vertonen meer problemen met leeftijdsgenoten ($\beta = .035$, $t = 2.34$, $p <.05$) en jongeren die hun religie niet zo belangrijk vinden, vertonen minder problemen met leeftijdsgenoten ($\beta = -.042$, $t = -2.64$, $p <.05$) dan jongeren die niet religieus zijn opgevoed. Daarnaast zijn geen significante verbanden

gevonden tussen ervaren belang van religie en probleemgedrag. Dit betekent dus dat van alle zestien bestudeerde verbanden drie verbanden een (zwakke) relatie liet zien tussen het belang van religie en probleemgedrag.

Tabel 5.

De relatie tussen belang van religie en probleemgedrag

	Emotionele problemen		Gedragsproblemen		Hyperact/aandacht ^a		Peerproblemen ^a	
	β	R ²	β	R ²	β	R ²	β	R ²
Leeftijd	.064*		.001		.086*		-.044*	
Sekse (ref. = jongen)	.252*		-.166*		-.027		-.041*	
Belang religie (ref. = niet-gelovig)								
Religie heel belangrijk	.012		.017		-.026		.035*	
Religie een beetje belangrijk	-.009		-.019		-.012		-.022	
Religie niet zo belangrijk	-.024		-.011		.015		-.042*	
Religie helemaal niet belangrijk	-.002		.022		.055*		-.008	
		.068		.030		.013		.007

Noot. ^a Hyperact/aandacht = hyperactiviteit/aandachtstekort. Peerproblemen = problemen met leeftijdsgenoten

* $p < .05$

De relatie tussen afzonderlijke religies (Rooms-Katholiek en Protestants) en probleemgedrag

Ten slotte is onderscheid gemaakt in verschillende religies, waarbij jongeren die niet-gelovig zijn opgevoed als referentiecategorie gebruikt werden. Het verband tussen de verschillende religies afzonderlijk en probleemgedrag is getoetst door middel van lineaire regressies, waarbij gecontroleerd is voor leeftijd en sekse. Rooms-Katholieke jongeren bleken minder gedragsproblemen ($\beta = -.071$, $t = -5.66$, $p < .05$), hyperactiviteit/aandachtstekort ($\beta = -.044$, $t = -3.49$, $p < .05$) en problemen met leeftijdsgenoten ($\beta = -.040$, $t = -3.17$, $p < .05$) te vertonen dan jongeren die niet zijn opgevoed met een geloof. Bij Protestantse jongeren werden geen significante verbanden gevonden tussen hun geloof en probleemgedrag in vergelijking met jongeren die niet zijn opgevoed met een geloof. Zie tabel 6.

Tabel 6.*Het effect van de verschillende religies op probleemgedrag*

	Emotionele problemen		Gedragsproblemen		Hyperact/aandacht ^a		Peerproblemen ^a	
	β	R ²	β	R ²	β	R ²	β	R ²
Leeftijd	.067*		.006		.101*		-.034*	
Sekse (ref = jongen)	.260*		-.155*		-.019		-.046*	
Religie (ref = niet-gelovig)								
Rooms-Katholiek	-.019		-.071*		-.044*		-.040*	
Protestants	.003		-.011		-.010		-.001	
		.071		.029		.013		.005

Noot. ^a Hyperact/aandacht = hyperactiviteit/aandachtstekort. Peerproblemen = problemen met leeftijdsgenoten.

* $p < .05$

Discussie

Ondanks dat er al veel internationaal onderzoek is verricht naar de relatie tussen religie bij jongeren en probleemgedrag, zijn er nog veel vragen onbeantwoord gebleven. Allereerst is er weinig tot geen onderzoek verricht naar de relatie tussen religie bij jongeren en probleemgedrag in de Nederlandse context. Tevens is onderzoek waarin een onderscheid gemaakt wordt tussen religie en het belang van religie zeer beperkt beschikbaar. Bovendien is nog nooit onderzocht in hoeverre het deel uitmaken van een klas met meer of minder klasgenoten met dezelfde religie gerelateerd is aan probleemgedrag. Uit de resultaten van dit onderzoek bleek dat religieuze jongeren (met name Rooms-Katholieke jongeren) minder kans hebben om gedragsproblemen, hyperactiviteit/aandachttekort en problemen met leeftijdsgenoten te vertonen dan niet-religieuze jongeren, al waren de verbanden niet sterk. Hoe belangrijk jongeren religie vinden, bleek hierin nauwelijks een rol te spelen. Tevens bleek dat de mate van probleemgedrag niet beïnvloed wordt door de religieuze samenstelling van de schoolklas.

De verminderde kans op probleemgedrag voor religieuze jongeren is in overeenstemming met de studie van Dew et al. (2008). Uit deze metastudie bleek namelijk dat 92% van de 115 onderzochte artikelen een verband liet zien tussen religie en een betere mentale gezondheid. In tegenstelling tot de verwachtingen was religie niet gerelateerd aan emotionele problemen. Eerder onderzoek liet echter inconsistente resultaten zien wanneer het gaat over de relatie tussen religie en emotionele problemen (angst en depressie) (Dew et al, 2008) en hiermee wijken de resultaten met betrekking tot emotionele problemen dus niet af van voorgaande onderzoeken. Dat resultaten inconsistent zijn, heeft mogelijk te maken met

het feit dat religie wel richting geeft voor normen rondom gedrag, maar geen bescherming biedt tegen emotionele problemen. Het naleven van morele voorschriften en wetten wordt aangemoedigd en versterkt bindingen met andere religieuze personen (Van Stokkum, 2010), maar dit betekent niet dat daarmee emotionele problemen verminderen. Aan de ene kant is er een positief verband tussen positieve religieuze coping en aanpassing aan stress (Ano & Vasconcelles, 2005), maar aan de andere kant blijkt ontevredenheid met de eigen religie positief samen te hangen met depressieve symptomen, met name bij Protestantse jongeren (Schapman & Inderbitzen-Nolan, 2002). Er is dus geen algemene bufferende werking van religie op emotionele problemen.

Opvallend is dat de verminderde kans op probleemgedrag (met uitzondering van emotionele problemen) wel bij Rooms-Katholieke jongeren wordt gevonden, maar niet bij Protestantse jongeren. Mogelijk heeft dit verschil te maken met verschillen tussen het Rooms-Katholieke geloof en Protestantse geloof: bij Protestanten ligt het accent meer op voorbestemming van weinigen tot eeuwig leven, terwijl bij Rooms-Katholieken meer het accent ligt op het deelhebben aan het eeuwige leven. Bij Protestanten is de onzekerheid of men wel echt deel krijgt aan het eeuwige leven groter en ook de onzekerheid of zonden wel vergeven zijn. Rooms-Katholieken kunnen echter altijd opnieuw beginnen na het belijden van schuld en hebben dat in belangrijke mate zelf in de hand (Verhagen & Van Megen., 2012). Deze verschillen tussen beide godsdiensten doen echter verwachten dat Rooms-Katholieken, naast gedragsproblemen vooral minder emotionele problemen vertonen. Dat blijkt echter niet het geval en meer onderzoek is nodig om de resultaten van dit onderzoek te verklaren.

De verwachting dat jongeren die religie belangrijker vinden minder probleemgedrag vertonen, is niet uitgekomen. Het belang van religie bleek nauwelijks een rol te spelen in dit onderzoek: voor slechts drie van de zestien vergelijkingen tussen groepen werd een significante relatie gevonden tussen het belang van religie en probleemgedrag en deze verbanden waren bovendien zwak. Deze resultaten zijn in tegenspraak met eerdere onderzoeken, die hebben aangetoond dat probleemgedrag verschillend is voor jongeren die veel belang aan religie hechten en jongeren die niet veel belang aan religie hechten (o.a. Sinha, Cnaan & Gelles, 2007). Mogelijk kan dit verklaard worden doordat eerder onderzoek vooral heeft plaatsgevonden in Amerika (Sinha, Cnaan & Gelles, 2007; Larson & Larson, 2003; Wright, Frost & Wisecarver, 1993) en het huidige onderzoek is gebaseerd op een Nederlandse steekproef. In Amerika is God en godsdienst veel nadrukkelijker in de maatschappij aanwezig dan in Nederland (Knippenberg, 2009) en daardoor zullen Amerikaanse jongeren die hun geloof belangrijker vinden zich meer gesteund voelen door de

maatschappij dan Nederlandse jongeren. Ze zullen wellicht beter begrepen worden door de maatschappij. Ook de social support theory kan een verklaring bieden. Religieuze jongeren zijn door hun aansluiting bij een religieuze groep per definitie aangesloten bij een sociaal netwerk en mogelijk is dit al genoeg om de kans op probleemgedrag te verminderen en maakt het daarin niet uit hoe belangrijk religie voor de jongere is.

Op basis van de social support-theorie werd verwacht dat de sociale klassencontext van invloed is op probleemgedrag bij religieuze en niet-religieuze jongeren. Er werd verwacht dat jongeren minder probleemgedrag gingen vertonen wanneer er meer jongeren met dezelfde religieuze achtergrond in hun klas zaten. De resultaten lieten echter zien dat de klassencontext geen invloed had op het niveau van probleemgedrag. De vooronderstelling dat de sociale klassencontext meer ondersteunend is als er meer jongeren met dezelfde religieuze achtergrond in de klas zitten, blijkt niet te kloppen bij Nederlandse adolescenten. Blijkbaar maken jongeren in Nederland nauwelijks onderscheid op basis van religie en zijn andere factoren, zoals uiterlijk en sociale afkomst, wellicht van groter belang bij het al dan niet bij de groep horen.

Limitaties

De kracht van dit onderzoek is dat het veel verschillende aspecten van religie meegenomen heeft, namelijk religie in het algemeen, afzonderlijke religies, belang van religie en de mate van religiositeit van de klassencontext. Deze aspecten zijn onderzocht middels een representatieve steekproef van 7000 jongeren. Desondanks zijn er enkele beperkingen. Allereerst zijn de resultaten gebaseerd op zelf-rapportages van adolescenten, waardoor mogelijk sociaal-wenselijke antwoorden zijn gegeven bij het rapporteren van probleemgedrag. Ten tweede is dit onderzoek cross-sectioneel, waardoor de richting van de verbanden niet met zekerheid is vast te stellen. Toch is aannemelijk dat religie een voorspeller is, aangezien gevraagd is naar religieuze opvoeding en het niet aannemelijk is dat jongeren religieus worden opgevoed als gevolg van hun problemen. Ten derde is religie en belang van religie elk met één item gemeten. Uit onderzoek blijkt dat belang van religie slechts één onderdeel is van religiositeit, maar dat andere factoren, zoals frequentie van kerkbezoek, geloof in God en frequentie van het gebed ook onder religiositeit vallen (Cotton, Zebracki, Rosenthal, Tsevat & Drotar, 2006). Deze factoren zijn niet meegenomen in het onderzoek en waren wellicht op een andere manier gerelateerd aan probleemgedrag. Ten slotte is er een

verschil in religie en religieuze opvoeding. In de huidige studie is religieuze opvoeding gemeten, terwijl in andere aangehaalde studies religie is gemeten (bijv. Sallquist, 2010).

Implicaties

Het begrip religie is een veelomvattend begrip en in deze studie zijn verschillende aspecten van religie onderzocht. Er is naar voren gekomen dat religie een beperkte invloed heeft op probleemgedrag. Rooms-Katholieke jongeren hebben minder kans om gedragsproblemen, hyperactiviteit/aandachttekort en problemen met leeftijdsgenoten te vertonen dan niet religieuze jongeren, al bleken de verbanden zwak. Hoe belangrijk religie voor jongeren was, maakte nauwelijks uit en de religieuze samenstelling van de klas bleek ook geen invloed te hebben op het probleemgedrag van de jongere. Toekomstig onderzoek naar religie en probleemgedrag zou de relatie tussen afzonderlijke religies en probleemgedrag nader kunnen onderzoeken, ook bij Islamitische, Boeddhistische en Hindoeïstische jongeren. Ook de invloed van de religieuze klassencontext dient nader onderzocht te worden. Aangezien de resultaten van dit huidige onderzoek veelal verschillen met resultaten van andere (buitenlandse) steekproeven, is internationaal vergelijkend onderzoek nodig. De relatie tussen (belang van) religie, religieuze samenstelling van de klas en probleemgedrag verschilt wellicht voor verschillende landen en culturen, omdat godsdienst in iedere samenleving een andere plaats heeft; in Ierland, Polen en Amerika is de nationale religiositeit bijvoorbeeld veel groter dan in Nederland, Duitsland en Rusland (Scheepers, Te Grotenhuis & Van der Slik, 2002). Ten slotte is meer kennis noodzakelijk hoe verschillen bij Rooms-Katholieke jongeren en Protestantse jongeren verklaard kunnen worden.

Literatuurlijst

- Ano, G. G., & Vasconcelles, E. B. (2005). Religious coping and psychological adjustment to stress: A meta-analysis. *Journal of Clinical Psychology, 61*, 461–480.
- Braam, A.W., Beekman, A.T.F., van Tilburg, W. (2003). Religiosity and depression in later life: A review of recent epidemiological research. *Tijdschrift voor Psychiatrie, 45*, 495–505.
- COTAN (2007). *Documentatie van tests en testresearch in Nederland. Aanvulling 2011/01*. Amsterdam: Boom test uitgevers.
- Cotton, S., Zebracki, K., Rosenthal, S.L., Tsevat, J., & Drotar, D. (2006). Religion-spirituality and adolescent health outcomes. *Journal of Adolescent Health, 38*, 472-480.
- De Gruijter, M., Smits van Waesberghe, E., Bulsink, D. & Van Middelkoop, C. (2011). *Jongeren en hun geloof. Geloofsbeleving van religieuze jongeren in de Nederlandse samenleving*. Utrecht: FORUM.
- Dew, R., Daniel, S. S., Armstrong, T. D., Goldston, D. B., Triplett, M. F., & Koenig, H. G. (2008). Religion/Spirituality and adolescent psychiatric symptoms: A review; *Child Psychiatry & Human Development, 39*, 381-398.
- Ferraro, K. F., & Koch, J. R. (1994). Religion and health among black and white adults: Examining social support and consolation. *Journal for the Scientific Study of Religion, 33*, 362–375.
- Francis, L.J. & Hermans, C. (2009). Psychological health and attitude toward Christianity: A study among pupils attending Catholic Schools in the Netherlands. *Journal of Religious Education, 57*, 47-55.
- French, D. C., Eisenberg, N. & Vaughan, J. (2008). Religious involvement and the social competence and adjustment of Indonesian Muslim adolescents. *Developmental Psychology, 44*, 597-611.
- Ganzevoort, R.R. (1991). Context, Coping en Zingeving. In: T.G.I.M. Andree & P.D.D. Steegman & H.J. Tieleman & J. Visser (Eds.) *Levensvragen in sociaalwetenschappelijk perspectief*. University of Utrecht.
- Glybowski, M., Miles, E. & Wolfänger, K. (2010). Allochtonen? Don't panic: etnische discriminatie onder leerlingen in de regio Utrecht. Verkregen op 12-01-2013 via http://igitur-archive.library.uu.nl/student-theses/2010-0727-200316/Allochtonen-Don%27t%20Panic_Maria%2c%20Emily%2cKati.pdf.

- Goodman, R. (1997). The Strengths and Difficulties Questionnaire: a research note. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 38, 581-586.
- Hirschi, T. (1969). *Causes of Delinquency*. Berkeley: University of California Press.
- Houtman, D. (2008). God in Nederland 1996-2006. Enkele godsdienstsociologische routines ter discussie. *Religie & Samenleving*, 3, 17-35.
- Janssens, A., & Deboutte, D. (2009). Screening for psychopathology in child welfare: The strengths and difficulties questionnaire (SDQ) compared with the Achenbach system of empirically based assessment (ASEBA). *European Child and Adolescent Psychiatry*, 18, 691-700.
- Knippenberg, H. (2009). *Hoe God emigreerde naar Amerika. Geografische bespiegelingen over godsdienst in Europa en de Verenigde Staten*. Amsterdam: Vossiuspers UvA.
- Larson, D. B., & Larson, S. S. (2003). Spirituality's potential relevance to physical and emotional health: A brief review of quantitative research. *Journal of Psychology and Theology*, 31, 37-51.
- Lin, N. (1986). Conceptualizing Social Support. *Social Support, Life Events, and Depression*, 17-30.
- Sallquist, J., Eisenberg, N., French, D. C., Purwono, U. & Suryanti, T. A. (2010). Indonesian adolescents' spiritual and religious experiences and their longitudinal relations with socio-emotional functioning. *Developmental Psychology*, 46, 699-716.
- Schapman, A. M. & Inderbitzen-Nolan, H.M. (2002). The role of religious behaviour in adolescent depressive and anxious symptomatology. *Journal of Adolescence*, 25, 631-643.
- Scheepers, P., Te Grotenhuis, M. & Van Der Slik, F. (2002). Education, religiosity and moral attitudes: Explaining cross-national effect differences. *Sociology of Religion*, 63, 157-176.
- Schnittker, J. (2001). When is faith enough? The effects of religious involvement on depression. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 40, 393-411.
- Sinha, J. W., Cnaan, R. A., & Gelles, R. J. (2007). Adolescent risk behaviors and religion: Findings from a national study. *Journal of Adolescence*, 30, 231-249.
- Stokkum, B. van (2009). Houdt religie af van misdaad? Over de impact van geloof, religieus geïnspireerde programma's en rehabilitatie van daders. *Tijdschrift voor Herstelrecht*, 4, 8-25.
- Verhagen, P.J. & Megen, H.J.G.M. van (red.) (2012). *Handboek psychiatrie, religie en spiritualiteit*. Utrecht: De Tijdstroom.

- Widenfelt, B.M. van, Goedhart, A.W., Treffers, P.D.A., & Goodman, R. (2003). Dutch version of the strengths and difficulties questionnaire (SDQ). *European Child & Adolescent Psychiatry, 12*, 281-289.
- Wright, L. S., Frost, C. J., & Wisecarver, S. J. (1993). Church attendance, meaningfulness of religion, and depressive symptomatology among adolescents. *Journal of Youth and Adolescence, 22*, 559-568.